

“1. Hukuki Açıklamalar

Bir yargı kararının, o karara nasıl ulaşıldığını gösteren unsuru olarak tanımlayabileceğimiz gerekçe, günümüz hukuk anlayışında büyük önem taşımaktadır. Gerçekten de, insan haklarını esas alan ceza muhakemesi hukukunda gerekçe, kararın meşruiyetini oluşturmakta ve adil yargılanma hakkının vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir.

Hukukumuzda gerekçeli karar hakkı Anayasal düzeyde korunmaktadır.

Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında “Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.” denilerek kararların gerekçeli olarak yazma yükümlülüğü mahkemelere yüklenmiştir. Anayasa'nın 36. maddesi, 141. maddesinin üçüncü fıkrası ışığında yorumlandığında adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkını da güvence altına almaktadır. Öte yandan adil yargılanma hakkı, doğası gereği gerekçeli karar hakkını da içermektedir. Bu sebeple gerekçeli karar hakkı Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının temel güvencelerinden biridir. (Hilmi Kocabay ve diğerleri, B. No: 2018/27686, 17/11/2021, § 77)

Gerekçeli karar hakkı da adil yargılanma hakkının bir unsurudur. Anayasa'nın 141'inci maddesinde; “Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır” denilmektedir. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında gerekçeli karar hakkını, AİHS.'nin 6. maddesi kapsamında yorumlamıştır. (B. No: 2013/1213, 4/12/2013, § 25) Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, kanun yoluna başvurma olanağını etkili kullanabilmek ve mahkemelere güveni sağlamak açısından hem tarafların hem kamunun menfaatini ilgilendirmekte, kararın gerekçesi hakkında bilgi sahibi olunmaması, kanun yoluna müracaat imkânını da işlevsiz hale getirme tehlikesini taşımaktadır. Bu nedenle mahkeme kararlarının dayanaklarının yeteri kadar açık bir biçimde gösterilmesi zorunludur. (B. No: 2013/2995, 20/2/2014, § 50; B. No: 2013/1780, 20/3/2014, § 66)

Anayasa Mahkemesi, mahkeme kararlarının gerekçeli olması ilkesinin, adil yargılanma hakkının bir gereği olduğunu ve derece mahkemelerinin, dava konusu maddi olay ve olguların kanıtlanmasını, delillerin değerlendirilmesini, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasını, uyuşmazlıkla ilgili vardığı sonucu, sonuca varılmasında kullandığı takdir yetkisinin sebeplerini makul bir şekilde gerekçelendirmek zorunda olduğunu ifade etmiştir.

Bu gerekçelerin oluşturulmasında açıkça bir keyfilik görüntüsünün olmaması ve makul bir biçimde gerekçe gösterilmesi halinde adil yargılanma hakkının ihlalinin söz konusu olmayacağı belirtildikten sonra makul gerekçe kavramına yer verilmiştir. Kararda makul gerekçe, “davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olmalıdır. Zira tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması

zorunludur.” şeklinde açıklanmıştır.

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 34. maddesinin 1. fıkrası, “(1) Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dahil, gerekçeli olarak yazılır. Gerekçenin yazımında 230. madde göz önünde bulundurulur. Kararların örneklerinde karşı oylar da gösterilir.” şeklindedir. Maddede belirtilen aynı Kanun'un 230. Maddesinde ise, ceza yargılamalarının sonunda verilen hükümlerin gerekçesinde gösterilmesi gereken hususlar düzenlenmiştir. Buna göre, bir mahkûmiyet hükmünün gerekçesinde, iddia ve savunmada ileri sürülen görüşlerin, delillerin tartışma ve değerlendirmesinin, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin, bu kapsamda-ayrıca ve açıkça olmak üzere- dosya içerisinde bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin, ulaşılan kanaatin, sanığın suç oluşturduğu sabit görülen fiilin ve bunun nitelendirmesinin yer alması gerekmektedir. Ayrıca, bu hususta ileri sürülen istemler de dikkate alınarak Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde belirlenen sıra ve esaslara göre cezanın belirlenmesinin ve yine aynı Kanunun ilgili maddelerine göre cezaya mahkûmiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbirinin belirlenmesinin, cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin istemlerin kabul veya reddine ait dayanakların da gerekçede yer alması gerekmektedir.

Beraat hükmünün gerekçesinde, CMK'nın 223. maddesinin 2. Fıkrasında belirtilen hallerden hangisine dayanıldığına gösterilmesi gerekmektedir. Ceza verilmesine yer olmadığına dair kararın gerekçesinde ise, aynı maddenin 3.ve 4. fıkralarında belirtilen hallerden hangisine dayanıldığı gösterilecektir. Ayrıca, belirtilenler dışında başka bir karar veya hükmün verilmesi halinde bunun nedenlerinin gerekçede gösterilmesi gerekmektedir.

CMK'nın 232. maddesinin 3. fıkrası uyarınca, hükmün gerekçesinin tümüyle tutanağa geçirilmemesi halinde açıklanmasından itibaren en geç onbeş gün içinde dava dosyasına konulması gerekmektedir.

CMK'nın 289. maddesinin 1. fıkrasının g bendinde, hükmün 230. madde gereğince gerekçeyi içermemesi mutlak bozma nedeni olarak düzenlenmiştir.

Adil yargılanma hakkı, AİHS.'nin 6. maddesinde; "Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir (...)" şeklinde düzenlenmiştir.

Aynı zamanda bu hak, 1982 Anayasası'nın 36. maddesinde; "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir" denilmek suretiyle güvence altına alınmıştır.

Mahkemeye erişim hakkı, adil yargılanma hakkının bir parçasıdır. AİHS. madde 6 ve Anayasa'nın 36. maddesi çerçevesinde, kişilerin mahkemeye erişim hakları bulunmaktadır. Anılan maddeyle güvence altına alınan hak arama özgürlüğü kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde Anayasa'nın 40. maddesi uyarınca diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmayı ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biridir. (AYM, E.2013/64, K.2013/142, 28/11/2013)

Adil yargılanma hakkının temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. (Özkan Şen, B. No: 2012/791, 7/11/2013, § 52)

Mahkemeye erişimin yasal birtakım şartlara tabi tutulması kabul edilebilir olsa da mahkemeler, usul kurallarını uygularken bir yandan adil yargılanma hakkını ihlal edebilecek aşırı şekilcilikten diğer yandan da yasalar tarafından düzenlenen usul kurallarının ortadan kaldırılması sonucunu doğurabilecek aşırı esneklikten kaçınılmalıdır. (Kamil Koç, B. No: 2012/660, 7/11/2013, § 65)

Bu çerçevede öngörülen koşullarının açıkça hukuka aykırı olarak yanlış uygulanması nedeniyle kişiler dava açma ya da kanun yollarına başvuru hakkını kullanamamışsa mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini kabul etmek gerekecektir. (AİHM kararları için bkz. Osu/İtalya, B. No: 36534/97, 11/7/2002, §§ 36-40; Efstathiou ve diğerleri/Yunanistan, B. No: 36998/02, § 24)

11. Anayasa Mahkemesi ve AİHM Kararları

Anayasa Mahkemesi'nin;

2019/12803 B.numaralı 14.09.2022 Karar tarihli İhsan Yücel ve Necmiye Anaç Başvurusuna İlişkin,

2016/73086 B.numaralı 25.09.2019 Karar tarihli Nihal Uslukol Başvurusuna İlişkin,

2014/15969 B.numaralı 21.06.2017 Karar tarihli Ayşe Eşlik Başvurusuna İlişkin,

2017/29474 B.numaralı 28.01.2020 Karar tarihli İbrahim Kaya Başvurusuna İlişkin,

2012/1034 B.numaralı 20.03.2014 Karar tarihli Vesim Parlak Başvurusuna İlişkin,

kararlarında da görüleceği üzere kararların gerekçeli olması, davanın taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenerek mahkemelere ve genel olarak yargıya güven duymalarını sağladığı gibi, tarafların kanun yoluna etkili başvuru yapmalarını mümkün hale getiren en önemli faktörlerden olduğunu, gerekçesi bilinmeyen bir karara karşı gidilecek kanun yolunun etkin kullanılması mümkün olmayacağı gibi bahsedilen kanun yolunda yapılacak incelemenin de etkin olması beklenilemeyeceğini, gerekçesi açıklanmamış bir hüküm tefhim edilmiş bir hüküm sayılmayacağını ve dolayısıyla gerekçeli karar tebliğ ya da tefhim edilmeden kanun yoluna başvurma süresi başlamayacağını, kısa kararlar birlikte kararın gerekçesini öğrenilemediği, dolayısıyla karar gerekçesini bilmeyen başvurulardan kısa kararın tefhiminden itibaren temyiz kanun yoluna başvurularını beklemenin başvurululara ağır bir külfet yükleyeceğine karar vermiştir.

AİHM de, gerekçeli karar hakkı kapsamında genel olarak, mahkemelerin, verdikleri kararlarında, kararın dayandığı hususlara ilişkin olarak davanın tüm taraflarının bilgilendirilmesini sağlamak için gerekçe vermelerini zorunlu kılmaktadır. Gerekçe içeren yazılı mahkeme kararının, kararın açıklanmasından daha sonraki bir tarihte verilmesi, temyiz hakkını engellemiyorsa adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil etmediğini kabul etmektedir. Hadjianastassiou/Yunanistan kararına konu olayda, temyiz süresi kararın okunmasından

itibaren beş gündür ancak gerekçeli karar yazılı olarak başvurana bir buçuk ay sonra verilmiştir. Böylece başvuran, mahkumiyetinin gerekçesini açıkça anlayamadan temyiz başvurusunu yapmak zorunda kalmıştır. AİHM bu nedenle, başvuranın adil yargılanmadığına karar vermiştir.

AİHS. ' ne ek 7 no'lu Protokolün 2. maddesinde; "Bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkûm edilen her kişi, mahkûmiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dahil olmak üzere, yasayla düzenlenir" denilmek suretiyle kanun yollarına başvuru hakkı düzenlenmiştir. AİHM, kanun yoluna başvuru hakkının özellikle sürelerin hesaplanmasında yapılan hatalar sebebiyle kabul edilmemesini ihlal saymaktadır. (Örneğin, Osu/İtalya, 36534 / 97, 11.07.2002) Dolayısıyla, kanun yollarına başvurma hakkı da adil yargılanma hakkının bir uzantısı olup, Anayasa'nın 36. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

111. İptali İstenen Normların Anayasa Aykırılığının İncelenmesi

Mahkemeye erişim hakkı somut ve etkili olmalıdır. Erişim hakkının etkili olabilmesi için bireyin haklarına müdahale eden bir işleme itiraz etmek üzere açık ve somut bir fırsata sahip olması gerekir. Bu bakımdan ilk derece mahkemesinin gerekçeli kararı öğrenilemeden kanun yoluna başvurmak zorunda kalınmamalıdır. Davanın taraflarına gerekçeli mahkeme kararının usulüne uygun olarak bildirilmesi ve tarafların bu gerekçeye göre ayrıntılı itiraz nedenlerini bildirerek kanun yoluna başvurma hakkını kullanmaları, kanun yolunun etkili bir şekilde kullanılması ve suretle de hakkaniyete uygun yargılamanın sağlanması açısından zorunludur. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (b) bendinde, bir suç ile itham edilen herkesin savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı düzenlenmiştir. Bu bakımdan kişinin savunmasını planlayarak mahkemeler önünde en uygun ve etkili şekilde yapılabilmesini mümkün kılacak bilgilere ulaşmasına imkan verilmelidir. Bu anlamda gerekçeli kararın tebliğ edilmesi sağlanacak kolaylıklardandır.

Taraflar ancak gerekçe sayesinde haklı olup olmadıklarını daha iyi anlayabilirler. Bir hüküm, ne kadar haklı olursa olsun, gerekçesiz ise tarafları doyurmaz. (Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder; Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı 6100 sayılı HMK'na Göre Yeniden Yazılmış, 22 Baskı, Ankara 2011, s.472) Bu nedenle tarafların gerekçeli kararı öğrenmeleri kanun yoluna başvuru bakımından da önem taşımakta, kararın gerekçesini bilen taraf haklı olup olmadığını daha iyi anlayacağından duruma göre kanun yoluna başvuru hakkını kullanacak ya da kullanmayacaktır.

Kanun yollarına etkili bir şekilde başvurabilmek, adil/dürüst yargılanma hakkının unsurlarından birisidir. Gerekçe açık olmadan veya öğrenilemeden başvurunun gerçekleştirilmek zorunda kalındığı haller, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi m.6/1 uyarınca ihlale neden olacaktır. (İnceoğlu, S., İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı, a.g.e, s.324.)

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 291/1. maddesi "Temyiz istemi, hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır; beyan tutanağa geçirilir ve tutanak hâkime onaylattırılır. Tutuklu bulunan sanık hakkında 263. madde hükmü saklıdır." şeklinde düzenlenerek kanun yolu süresinin hükmün tefhiminden itibaren başlayacağı belirtilmiştir.

Uygulamamızda kısa kararın tefhimi ile birlikte kanun yolu süresi başlamakta, “süre tutum” dilekçesi verilmediğinde hak kaybı doğmakta, kanun yolu müracaatının reddine karar verilmekte ve gerekçeli karar taraflara tebliğ edilmemektedir. Çoğu kez kısa karar tefhim edildiğinde, bu kararın gerekçeleri gösterilmemekte ve kısa da olsa sözlü olarak dahi açıklanmamaktadır. Velez ki, sözlü olarak açıklansa dahi yapılan açıklamanın içeriği ve niteliği tamamen mahkeme hakimlerinin/başkanlarının denetimi mümkün olmayan ve keyfiliğe yol açma ihtimali bulunan sui generis bir durum oluşturmaktadır. Bu nedenle tarafların hükmün açıklanması ile birlikte kararın gerekçesini öğrenmeden kanun yoluna başvuru yapmak zorunda kalmaktadır. Halbuki temel hususlarda gerekçeleri gösterilen bir karar verilmeden, kanun yoluna müracaat süresinin başladığının kabul edilmesi, hakka yönelik ölçsüz bir müdahale oluşturmaktadır. Müdahalenin ölçsüzlüğü gerek mahkemeye erişim hakkı gerek gerekçeli karar hakkı gerekse kanun yollarına müracaat hakkı bakımından söz konusudur. Hükmün gerekçeli olması gerekliliği, Anayasa'nın 141 ve CMK'nın 34, 230 ve 232. maddelerinde açık bir şekilde düzenlenmiştir. Gerekçeli olarak verilmeyen bir karar, yüze karşı verilmiş olsa da hukuken tam anlamıyla açıklanmış bir hüküm olarak nitelendirilemeyecektir. Çünkü, kararın açıklandığının kabul edilebilmesi için, kararın tüm unsurlarının bulunması ve gerekçe ihtiva etmesi gerekmektedir. Kararın gerekçesinin ana hatları ile sözlü olarak açıklanmasının denetime elverişli olmadığından hükmün gerekçeli olarak açıklandığının kabulü de mümkün olmayacaktır.

Bununla birlikte adil yargılanma hakkı bağlamında getirilen sınırlamanın kanunilik ve meşru amaç şartlarını taşıması yeterli olmayıp aynı zamanda ölçülü olması da gerekir. Anayasa'nın 13. maddesinde güvence altına alınan ölçülülük ilkesi elverişlilik, gereklilik ve orantılılık olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. Elverişlilik öngörülen sınırlamanın ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını, gereklilik ulaşılmak istenen amaç bakımından sınırlamanın zorunlu olmasını diğer bir ifadeyle aynı amaca daha hafif bir sınırlama ile ulaşılmamasının mümkün olmamasını, orantılılık ise hakka getirilen sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

Hakkında hüküm kurulan sanığın kısa kararla birlikte kararın gerekçesini öğrenemediği, dolayısıyla karar gerekçesini bilmeyen sanığın kısa kararın tefhiminden itibaren temyiz kanun yoluna başvurmasını beklemenin sanığa ağır bir külfet yüklediği anlaşılmıştır. Bu durumda kanun yolu mercilerinin somut olayın koşullarında temyiz süresini, karar gerekçesi açıklanmadan tefhim tarihinden itibaren başlatmasına ilişkin yorumlarının öngörülemez nitelikte olduğu, sanığın katlanmak zorunda kaldığı külfetin hedeflenen meşru amaçla (Yargı kararlarının tabi kılınacakları bir kanun yolu incelemesi neticesinde ortadan kaldırılma ihtimalinin hukuk düzeni içinde sürekli olarak gündemde tutulması hukuki güvenlik ve istikrar ilkeleriyle bağdaşmaz. Yargılamaların sürüncemede kalmasını engellemek, uyuşmazlıkların mümkün olan en kısa süre içinde nihai çözüme kavuşturulmasını, hukuk alanında etki ve sonuçlarını doğurması beklenen kesin hükmün bir an önce teminini sağlamak düşüncesiyle yargı kararlarına karşı üst mahkemeler nezdinde yapılması öngörülen kanun yolu başvuruları kanunlarla belli sürelerle bağlanmıştır. Bu itibarla kanun yoluna başvurma hakkının belli bir süre koşuluna bağlanması, yukarıda belirtilen sakıncaları bertaraf ederek hukuki güvenlik ve istikrarın sağlanması gibi önemli ve meşru bir amaca hizmet eder (benzer yöndeki değerlendirmeler için bkz. Ertuğrul Dalbaş, B. No: 2014/7805, 25/10/2017, § 59). orantısız olduğu, dolayısıyla müdahalenin ölçülü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca Anayasa Mahkemesi 26.07.2023 T., 2022/144 E. ve 2023/137 K.sayıli kararında benzer mahiyette bulunan CMK'nın 273/1.maddesinde bulunan "...hükmün açıklanmasının itibaren..." kısmının iptaline karar verilmiştir. Mezkur kararda belirtilen gerekçelerin de göz

önünde bulundurularak açıklanan nedenlerle, denetime elverişli olmayan, ana hatları ile gerekçesi sözlü olarak açıklanan hükme dayanılarak temyiz isteminin temyiz başvuru süresinin kararın tefhiminden başlatılması suretiyle incelenmemesinin mahkemeye erişim hakkını, gerekçeli karar hakkını ve adil yargılanma hakkını ihlal edeceğinden; iptali istenen normların Anayasa'nın 13., 36/1. ve 141/3. maddelerine aykırılık oluşturduğu değerlendirilmektedir.

KARAR: Yukarıda açıklanan gerekçelerle;

1-2709 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 152.maddesi uyarınca,

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 291. maddesinin;

"Temyiz istemi, hükmün açıklanmasından itibaren on beş gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır; beyan tutanağa geçirilir ve tutanak hâkime onaylatılır. Tutuklu bulunan sanık hakkında 263 üncü madde hükmü saklıdır"

şeklindeki 1.fıkrasının "...hükmün açıklanmasının itibaren..." kısmının Anayasa'nın 13., 36/1. ve 141/3. maddelerine aykırılık oluşturduğundan bahisle İPTALİ İSTEMİ ile RESEN ANAYASA MAHKEMESİNE İTİRAZ YOLU İLE MÜRACAAT EDİLMESİNE VE BU HÜKÜMLERİN İPTALİNİN İSTENİLMESİNE,

2-6216 numaralı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 40.maddesi uyarınca

a-Başvuru kararının aslı ile tutanağın ve dava dosyasında yer alan evrakın onaylı birer örneğinin oluşturulacak dizi listesine bağlanılarak bir dosya halinde ANAYASA MAHKEMESİNE GÖNDERİLMESİNE,

b-Başvuru dosyasının Anayasa Mahkemesine tebliğinden itibaren BEŞ AY BEKLENİLMESİNE, bu süre içinde karar verilmezse işbu davanın yürürlükteki hükümlere göre (Anayasa Mahkemesinin kararı esas hakkında karar kesinleşinceye kadar gelirse Anayasa Mahkemesi hükmüne uyulması koşuluyla) SONUÇLANDIRILMASINA,

Karar verildi

”